

Fabinyi Rudolf

Az erdélyi kémiaoktatás, kémiai kutatás megindulásának egyik legjelentősebb személyisége Fabinyi Rudolf 1849. május 30-án született Jolsván, a hajdani Gömör vármegyében. Iskoláit Iglón és Rozsnyón végezte, majd Budapesten természet-tudományi, matematikai és orvosi előadásokat hallgatott. 1875-ben Németországba ment kétéves tanulmányútra, ezalatt Heidelbergben Bunzen mellett analitikai kémiával foglalkozott, majd szerves kémiai kutatásokat végzett Würzburgban Johannes Wislicanus intézetében, Münchenben pedig Adolf von Baeyer mellett is dolgozott. Münchener tartózkodása során megfordul Jolly Intézetében is, ahol fizikával foglalkozott. Érdeklődését a két nagytekintélyű szerves kémikus, a szerves kémia felé irányította, s ez határozta meg, hogy kutatásainak legjelentősebb része is a szerves kémiához kötődik. 1877-ben a budapesti műegyetemre tanársegédnek nevezték ki, s ugyanebben az évben megszerezte a magántanári címet is, s a szerves kémia tiszteletbeli előadója lett a Tudományegyetemen. 1878 tavaszán állami ösztöndíjjal Würtz intézetébe küldték tanulmányútra, Párizsba. 1878 júniusában kinevezték az elméleti és kísérleti kémia professzorává a kolozsvári egyetem matematika és természettudományi karára az 1872 október 12-én megindult Kolozsvári Egyetem első, korán elhunyt kémiaprofesszora, a Kekulé-tanítvány, Fleischer Antal utódként. Fabinyi személyében sokat látott, igen jól képzett szakember került a kolozsvári kémia tanszék élére.

Kinevezése után elsősorban szervezési kérdéseket kellett megoldania. Németországban, Svájcban és Olaszországban tanulmányozta a kémiai intézeteket, s tapasztalatait felhasználva szervezte meg 1881 és 1883 között Kolozsváron az egyetem korszerű kémiai intézetét (a jelenlegi Clinicilor u. 5-7 sz. alatt). 174 hallgató számára tanteremmel, s 38 férőhelyes diáklaboratóriumokkal. Fabinyi javaslatára 1888-ban Kolozsvárott Vegykísérleti Intézetet is létesítettek, amely az ő vezetése alatt az Egyetem Kémiai Intézetével karöltve működött. 1882-ben megalapította ugyancsak Kolozsváron az első magyar nyelven megjelenő kémiai tárgyú tudományos folyóiratot, a Vegytani Lapokat (amelynek mindvégig kiadója is). A lap 1889-ben szűnt meg, a VI. évfolyammal, - nem tudni mi okból. A lapban főleg egyetemi közlemények jelentek meg, de más, hazai szerzőktől is közölt cikkeket, s külföldi folyóiratszemlélt is tartalmazott. Fabinyi igen tevékeny alkotó volt, a több mint 100 tudományos dolgozata főleg szerves kémiai tárgyú, ezek között a legjelentősebbek az azarolok és Grignard vegyületek közötti reakciók vizsgálatára vonatkozóak (részben tanársegédével, a kolozsvári Széki Tiborral). Fabinyi állította elő a piperonal, a vanilin, ánizsaldehid, mezitiloxid, fenilhidrazin származékait, s sztereokémiai vizsgálatokkal is foglalkozott. 1898-ban a szalicilaldehid kondenzációját vizsgálta különböző ketonokkal. A savanyú közegben lejátszódó folyamatot ma is Fabinyi - féle reakció néven ismeri a szakirodalom. Jelentős eredményei vannak a fizikai kémia s az analitikai kémia területén is. Számos ásvány és vízanalízisét végezte el elsőként, pl. a jegenyei gyógyforrásét, a besztrecenaszói kaolinét, a bácstoroki mészkövét, a vízakani sósforrásét. 1909-ben a Nemzetközi Alkalmazott Kémiai Társaság VII. Kongresszusán az erdélyi trasszokról tartott előadást. Korszerű elgondolásaira jellemző, hogy tüzelőanyag-cellás galvánelemek vizsgálatával is foglalkozott, amelyek az úrkutatói programokban nyertek alkalmazást. Tudományos érdemei elismeréseként

számos tudományos testület tagjává választotta. Így tagja volt a Magyar Tudományos Akadémiának, a Német Kémikusok Egyesületének, a Német Orvosok és Természetkutatók Egyesületének. Az 1907-ben alakult Magyar Kémikusok Egyesületének első elnöke volt. Az Egyetem Matematikai és Természettudományi Karának dékánja volt három ízben is (1879/80, 1889/90, 1904/05) s a századfordulón 1899-1900 tanévben a rektori tisztet is betöltötte. 1918-ban Budapestre költözött s 1920 március 7-én halt meg orvos fiának szanatóriumában. (Arcképe a lap hátsó borítóján látható.)

Kékedy László

Kolozsvár

Kémikus évfordulók

1997. március–április

240 éve, 1757. április 25.-én született a németországi Göttingenben JOHANN TOBIAS LOWITZ, a szentpétervári cári akadémia kémia professzora (az orvosok számára Tovij Jegorovics Lovic volt). Felfedezte a szénpor adszorbeáló hatását és azt felhasználta tisztításra, vízelvonásra. Így jégecetet állított elő, melyet ki is kristályosított. Az ecetsav klórozásával mono- és triklór-ecetsavat gyártott. Vizsgálta a hűtőkeverékeket és CaCl_2 és hó elegyével -50°C -os hőmérsékletet állított elő. 1804-ben halt meg.

180 éve, 1817. április 24.-én született a svájci Genfben JEAN CHARLES GALLISSARD DE MARNIGNAC. A kémia csaknem minden területére kiterjedt a tevékenysége. Több mint harminc elem pontos atomtömegét határozta meg és azoknak az egészszámoktól való eltéréseit azzal magyarázta, hogy az elemek különböző atomtömegű atomfajták keverékei, megsejtve ezáltal az izotópiát már 1865-ben. Tanulmányozta a sók izomorfiáját, az ózont, a szilíciumdioxidot, a szilikát komplexeket, az oldatok termokémiáját, a naftalinszármazékokat, a szerves fluorvegyületeket. A ritka földfémek közül ő fedezte fel az ytterbiumot és a gadoliniumot. Izolálta a már korábban felfedezett ytterbiumot és samariumot. 1894-ben halt meg.

170 éve, 1827. március 7.-én született az Angliai Hackney-ban JOHN HALL GLADSTONE, a fizikai kémia egyik úttörője. Tanulmányozta az egyes anyagok törésmutatójának a hőmérsékletfüggését, bevezette a fajlagos refrakció fogalmát. Vizsgálta szintelen és színes oldatokban végbemenő reakciókat, a kémia kapcsolatát az optikával és spektroszkópiával. Számos új foszforvegyületet állított elő. A periódusos rendszer felfedezésének is egyik előfutára volt. 1902-ben halt meg.

1827. április 21.-én született a németországi Eutin-ben HEINRICH FRANZ PETER LIMPRICHT. Az első német szerveskémikus volt, aki a típuselmélet hívévé vált. Számos új szerves szintézist dolgozott ki, mint pl. aldehidek előállítására, antracént nyert benzoilklorid hevítésével, furánt pironyalkasavból, stb. 1909-ben halt meg.

150 éve, 1847. március 19.-én született Bostonban FRANCK WIGGLEWORTH CLARKE amerikai geokémikus. Elsőként állapította meg a Föld kérgének általános összetételét és sok ezer analízis alapján összeállított egy táblázatot 60 elemnek a Föld kérgében való elterjedéséről. Az ő tiszteletére nevezték el "klark"-nak valamely elemnek egy kozmikus testben (vagy annak egy részében) való elterjedését. 1931-ben halt meg.

1847. március 27.-én született a poroszországi Königsbergben OTTO WALLACH német szerves akadémikus. Ő fedezte fel terpéneket, tanulmányozta a szerkezetüket, szintézisüket, szerepüket a vitaminok és hormonok felépítésében, alkalmazásukat az illatszeriparban. 1910-ben kémiai Nobel-díjat kapott. 1931-ben halt meg.

1847. március 28.-án született Pusztasávosdon FARKAS GYULA, a kolozsvári egyetem fizikaprofesszora, a termodinamika és modern fizika jelentős képviselője. Foglalkozott tüzelőszer elemekkel is, melyben a szén oxidációja termel áramot. 1930-ban halt meg.